

LBRIS

We know
books

Pr. JOHN BEHR

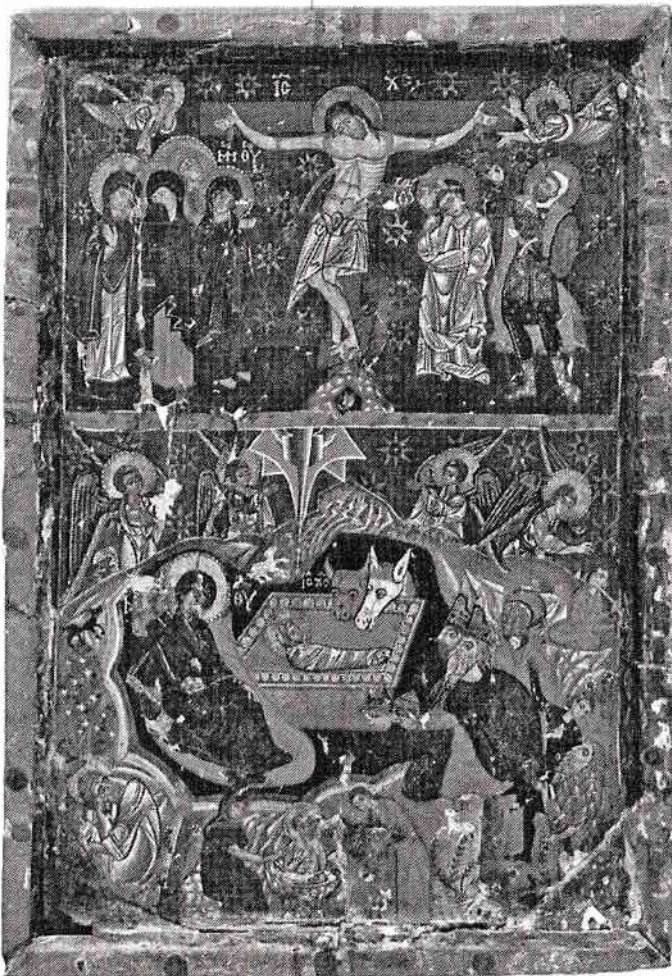
Taina lui Hristos: viața în moarte

ediția a doua

Traducere din limba engleză
Gheorghe Fedorovici

editura
Σοφία

București

Planșa 5: Icoană cu *Răstignirea și Nașterea*, Mănăstirea Sf. Ecaterina, Sinai, Egipt.

Cuprins

<i>Abrevieri</i>	7
Prefață	9

1. Prin Cruce

Întâlnindu-L pe Hristos	17
Suferința voluntară a victimei nevinovate	26
Dumnezeul dezvăluit prin Cruce	33
Coincidența contrariilor	36
Evanghelia după Ioan	43

2. Cercetați Scripturile

Confuzii vechi și noi.	47
Canonul și Tradiția Evangheliei după Scripturi.	57
Ipoteză și canon	62
Scriptură inspirată, canonică.	71
Tradiție și succesiune apostolică	74
Prelungirea căutării.	79

3. Pentru aceasta am fost făcuți

Creație și mântuire.	91
Privind în urmă la creație	105
„Puterea Mea se desăvârșește în slăbiciune”	114
„Iată omul!”	134

4. Maica Fecioară

Biserica în calitate de Maică Fecioară	146
Maria ca un simbol al Bisericii	156
Mormânt și pântec: taina Întrupării	167

5. Slăviți-L pe Dumnezeu în trupurile voastre

Ambivalența trupului	183
Ambivalența patimilor	199
„Dumnezeu creează, oamenii sunt creați”	210

POST-SCRIPTUM

O credință premodernă pentru o epocă postmodernă.	215
---	-----

*Nu putem înțelege viața decât privind în urmă,
dar nu o putem trăi decât privind înainte.*

Søren Kierkegaard

Prefață

Teologia creștină este descrisă în cartea de față într-un mod deopotrivă sistematic și fidel genului de teologie trăit de primii creștini. Deși aceasta nu este o treabă atât de ușoară pe cât pare, consider că merită încercat. Întâlnirea cu cei dintâi martori ai creștinismului ne va cere să ne schimbăm perspectiva teologică, vocabularul teologic, precum și felul în care citim Scriptura. Vom întâlni totodată o viziune care poate să pară radicală, ba chiar extrem de îndrăzneță, dar care depășește cu mult, atât ca orizont, cât și ca vitalitate, limitata noastră gândire modernă.

Majoritatea discursurilor teologice moderne dau dreptate observației lui Kierkegaard, anume că înțelegem privind în urmă – și totuși nu reușim să ținem seama de acest fapt. Altfel spus, discursurile încep cu efectele dezbaterilor teologice din primele veacuri – în mod special cu cele legate de hristologie și teologia trinitară –, dar separă aceste formule teologice de modul în care ele au fost efectiv deprinse, de practica exegetică, de modul în care era întrebuințată Scriptura, le separă adi-

că tocmai de felul în care și prin care acele afirmații teologice erau exprimate. Plecând de la niște formule teologice abstracte, se ajunge la construirea unei doctrine a Ființei lui Dumnezeu ca Treime, după care Scriptura este citită într-o manieră pronunțat modernă, ca istorie a interacțiunii dintre Dumnezeu și lume: Creația, viața lui Adam și Eva în Paradis, Căderea, lunga istorie a mântuirii în cursul căreia Dumnezeu (de regulă în Persoana „Logosului preîntrupat”) S-a arătat lui Avraam, a vorbit cu Moise și prin profeți, toate acestea culminând în opera de mântuire, când Fiul S-a întrupat iar apoi, după Patimile Sale, S-a întors la Tatăl, trimițându-L pe Duhul pentru călăuzirea Bisericii în vremea rămasă până la cea de-a Doua Venire.

O asemenea abordare a teologiei a devenit în timpurile moderne aproape generală. Dar faptul că nu putem înțelege decât privind în urmă ar trebui să ne facă să fim mai atenți în legătură cu felul în care asemenea afirmații teologice sunt făcute, cât și în legătură cu natura acestor afirmații. De exemplu, în cazul menționat mai sus, termenul „Întrupare” este întrebuințat pentru a indica înomenirea celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi prin nașterea din Fecioara Maria și de la Duhul Sfânt. Dar este absolut uimitor, sau cel puțin așa stau lucrurile în Evangheliile de la Matei, Luca și Marcu, că Cel născut din Maria nu a fost cunoscut de ucenici drept Fiul lui Dumnezeu decât după Patimile Sale, după Răstignire și Înviere (excepția clară a mărturisirii lui Petru de la *Matei* 16 mai degrabă dovedește acest lucru decât îl infirmă, iar Evanghelia după Ioan duce această reflecție mai departe, după cum vom vedea). Astfel, a vorbi despre „În-

trupare”, a spune că Cel născut din Fecioară este Fiul lui Dumnezeu este o *interpretare* făcută doar în lumina Patimilor. Este vorba despre o *mărturisire* despre Domnul răstignit și înălțat¹, a Căruia naștere este relatăată apoi în termeni împrumutați din descrierea morții Sale (de pildă, corespondența dintre mormânt și pânțece care-i bucura pe primii creștini și care este celebrată în textele liturgice și în iconografie); nu este vorba așadar despre o formulă neutră ce ar putea fi verificată de un observator neimplicat ca element al unei istorii obiective, ca o relatare a evenimentelor „așa cum s-au petrecut”, în maniera istoriografiei secolului al XIX-lea. Deși imaginația populară este și acum stăpânită de principiul lui „ce s-a întâmplat cu adevărat”, astăzi se admite în genere că nu există istorie neinterpretată. Incapacitatea de a aprecia natura mărturisitoare a propozițiilor teologice îi oferă teologiei moderne un caracter ce nu poate fi descris decât ca un amestec bizar de metafizică și mitologie.

Caracterul interpretativ al expresiilor teologice ne obligă să luăm în serios practicile exegetice ale apostolilor și ale primilor creștini care le călcau pe urme, practici în cadrul cărora și prin care aceste afirmații erau articulate. Ucenicii nu au ajuns să-L înțeleagă pe Hristos pur și simplu în lumina Patimilor. Mai degrabă, numai după ce s-au întors (sau, mai bine spus, au fost întorși de Hristosul înviat) la Scripturi (adică la ceea ce noi nu-

¹ Cu două excepții, prin termenul „înălțat” (în engleză, „exalted”) autorul se referă la înălțarea Domnului pe Cruce; înțelegerea corectă a semnificației acestei înălțări este unul din scopurile principale ale cărții. Acolo unde autorul s-a referit la Înălțarea Domnului la ceruri (în engleză, „Ascension”), am redat cuvântul cu majusculă. (*n. tr.*)

mim acum „Vechiul Testament”) au început ei să vadă bogăția de referiri la Hristos și în mod special pe cele legate de necesitatea suferinței Lui înainte de a intra în slava Sa (cf. *Luca 24, 27*), pe care le-au folosit apoi în vestirea lui Hristos. Cu alte cuvinte, Scripturile nu erau văzute doar ca o povestire a trecutului, ci mai curând ca un tezaur, ca o comoară de imagini prin care se putea intra în Taina lui Hristos, relatarea istorică a Patimilor reprezentând punctul de plecare. Dar în acest caz nu Scripturile sunt cele care sunt interpretate, ci Hristos este Cel care este interpretat prin intermediul Scripturilor. Desigur, ucenicii nu au negat faptul că Dumnezeu lucrase și în trecut, dar ei înfățișau „Istoria mântuirii” din perspectiva întâlnirii lor cu Domnul înviat, văzând că El cârmuiește în mod providențial întreaga iconomie, „planul mântuirii”, în așa fel încât totul culminează în El.

Se spune uneori că pentru Antichitate adevărul este ceea ce *este*, pentru modernitatea iluministă adevărul este ceea ce *a fost*, iar pentru postmodernitate este ceea ce *ar fi putut să fie*. Abordarea istoricizantă a modernității așază adevărul lui Iisus Hristos cu hotărâre în trecut – cum S-a născut, ce a făcut și a zis – supunând adevărul Lui criteriilor noastre de istoricitate care, în fond, nu sunt nimic mai mult decât o apreciere a ceea ce ni se pare nouă că ar fi sau nu plauzibil (dovadă este activitatea celor de la „Jesus Seminar”). Pentru Antichitate, pe de altă parte, adevărul lui Hristos este veșnic sau, mai bine zis, mai presus de timp: Domnul răstignit și înviat este Cel despre care Scripturile au vorbit dintotdeauna. Și totuși, atunci când ucenicii ajung să-L cunoască prin frângerea pâinii ca subiect al Scripturii, El Se face nevă-

zut (*Luca 24, 31*). Hristosul credinței creștine, revelat în mod concret în și prin vestirea apostolică a Domnului răstignit și înviat potrivit Scripturilor, este un personaj eshatologic, este Cel ce vine. De aici importanța celeilalte jumătăți a observației lui Kierkegaard, anume că trebuie să trăim privind în viitor. Lăsând în urmă fascinația modernității față de trecut, este cu puțință să ajungem din nou într-o situație în care-L vom putea recunoaște pe Domnul eshatologic.

Acest fapt ne va îngădui în plus să vedem o semnificație mai adâncă în termenul „Întrupare”. De vreme ce în afara Patimilor nu putem nici măcar îndrăzni să vorbim despre „Întrupare”, sensul acestui cuvânt este însărcinat cu un rod încă și mai „greu”: prin vestirea Evangheliei, Apostolul Pavel este în chinurile facerii, dând naștere lui Hristos în cei care primesc Evanghelia Lui (cf. *Galateni 4, 19*), adică în cei care acceptă interpretarea oferită de Pavel în temeiul Scripturilor, fiind apoi născuți din nou pentru a putea fi încorporați lui Hristos. Toate acestea se află și acum în desfășurare, căci viața noastră este „ascunsă cu Hristos în Dumnezeu” (*Coloseni 3, 3*). Dar indeterminarea celebrată de postmodernism, care localizează „evenimentul” întotdeauna în viitor, primește un conținut concret în cadrul teologiei creștine prin ancorarea relatării evenimentului în momentul crucial al Patimilor. Subiectul mai presus de timp al teologiei creștine este Domnul răstignit și înviat, Cel care „era dintru început, Care S-a arătat nou, deși era vechi, dar Se naște totdeauna nou în inimile sfinților”¹.

¹ *The Epistle to Diognetus* 11, ed. și trad. K. Lake, LCL The Apostolic Fathers 2 (Cambridge, MA: Harvard University Press,

Genul de abordare istorică specific modernității a dus la fragmentarea treptată a teologiei. Teologia biblică, istorică și sistematică și-au urmărit fiecare obiectivele domeniului propriu în moduri care îngreunau tot mai mult dialogul dintre ele. În cele din urmă, e greu de spus în ce măsură mai urmăresc aceste discipline teologice un scop comun general. Până de curând, studiul Scripturii a fost dominat de presupuzițiile metodei criticii istorice – căutarea textului original, aflarea chestiunilor legate de context și redactare, precum și interpretarea textului (interpretarea în termenii a ceea ce textul *a însemnat* mai degrabă decât *înseamnă*). Studiul Părinților s-a concentrat asupra dezvoltării doctrinei care se presupunea deja cunoscută, tratând exegeza patristică ca și cum ar fi un subiect diferit; cu timpul, patristica a ajuns să se îndrepte tot mai mult spre orice alt subiect decât teologia, transformându-se din „Patristică” în „Studii în Antichitatea târzie”. Iar teologia sistematică – întrebându-se rezultatele studiilor anterioare în teologie istorică, neglijând dimensiunea exegetică a teologiei patristice și privind pieziș la erudiția biblică modernă – s-a încărcat cu povara propriei atitudini, devenind rapid autoreflexivă, preocupată de propria sa metodologie. Reasumarea cu precauție a unei perspective premoderne precum cea propusă de această carte ar putea indica o posibilitate de ieșire din impasul în care teologia

1976 [1913]). [Am menționat în cadrul notelor de subsol atunci când am întrebuitat traducerile românești pentru traducerea fragmentelor din lucrările de teologie patristică citate de autor. Întrucât majoritatea referințelor bibliografice din literatura patristică date de autor trimit la traduceri în limba engleză, am lăsat numele autorilor și titlurile lucrărilor acestora netraduse. (*n. tr.*)]

s-a aflat în secolele recente – pentru a ajunge într-un loc din care vom aprecia din nou integritatea și unitatea disciplinei teologice și vom vedea cu o privire împrăștiată lucrurile despre care ea ne vorbește.

Ținând seama de toate aceste considerații, faptul că teologia creștină va fi prezentată în rândurile următoare într-un mod diferit de cel obișnuit nu va trebui să mai fie o surpriză pentru nimeni. În schimb, cartea începe cu felul în care ucenicii lui Hristos au ajuns să-L cunoască drept Fiul al lui Dumnezeu – adică prin Cruce –, cu modul în care sunt interpretate Patimile, iar Hristos este vestit. Capitolul al doilea cercetează în continuare acest cadru și abordare exegetică, având în vedere chestiuni precum cele legate de canon și Tradiție. Capitolul al treilea se ocupă apoi de felul în care, în cadrul acestei perspective, vorbim de creație și mântuire, de ce se înțelege (și nu se înțelege) prin termenul de „cădere” și de felul în care este relatată Istoria Mântuirii – nu doar cea prezentată de Scriptură, ci în mod mai cuprinzător în istoria lumii și, în mod particular, în cadrul vieților noastre. Capitolul al patrulea se concentrează asupra subiectului Nașterii lui Hristos și asupra Bisericii ca Maică Fecioară, cea în care creștinii sunt născuți din nou prin nașterea lui Hristos în ei, cât și asupra felului în care se vorbește despre Fecioara Maria în Evanghelii și în textele liturgice. Capitolul al cincilea continuă această temă a „Întrupării” prin concentrarea asupra trupului și a ambiguității lui (reapărând necesitatea interpretării), de vreme ce trupul este cel în care creștinilor li se cere să-L slăvească pe Dumnezeu. În încheiere, postfața oferă schița unei schimbări de paradigmă implicată de reîn-

noita asimilare a unei perspective premoderne, precum și unele observații generale.

Viziunea teologiei prezentate în această carte este bazată pe lucrările mele mai vechi, *The Way to Nicaea* și *The Nicene Faith*, unde sunt discutate în detaliu personaje-cheie din primele patru veacuri.¹ Aceste două cărți reprezintă primele volume dintr-o serie, *The Formation of Christian Theology*, care va continua până la cel de-al Șaptelea Sinod Ecumenic – un punct de încheiere arbitrar, dar până la urmă trebuie să te oprești undeva, iar această perioadă are avantajul de a acoperi o istorie comună Răsăritului și Apusului. Seria nu este încheiată încă, dar mi s-a părut de dorit ca încă de la acest stadiu să ofer o prezentare sistematică a teologiei ce se desprinde din întregul proiect. Pentru detalii suplimentare și pentru un profil mai concret al unei viziuni teologice anume a fiecăruia dintre personajele discutate, se poate recurge la aceste cărți (atunci când textele primare însele nu sunt accesibile). Le sunt îndatorat tuturor celor care au comentat lucrările anterioare, cât și celor care au parcurs volumul de față oferind valoroase observații.

¹ J. Behr, *The Way to Nicaea* (Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 2001); *The Nicene Faith* (Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 2004).

CAPITOLUL 1

Prin Cruce

Întâlnindu-L pe Hristos

Probabil că cel mai surprinzător aspect legat de primele trei Evanghelii în privința descrierii vieții lui Hristos și a raportului Său cu ucenicii este că, deși ucenicii L-au însoțit pe Hristos pentru un timp, deși L-au văzut săvârșind minuni și schimbându-Se la față pe Muntele Taborului și deși au auzit toate învățăturile dumnezeiești de la El, cu toții L-au părăsit în momentul Răstignirii. În Evanghelia după Ioan lucrurile stau în mod diferit, iar aceasta este o diferență la care ne vom întoarce la sfârșitul acestui capitol. Dar în Evangheliile sinoptice, adică cele după Matei, Marcu, Luca, ucenicii Îl părăsesc pe Hristos – Petru ajunge chiar să nege că L-ar fi cunoscut vreodată! Cum este aceasta cu putință? Cum se explică faptul că ei nu au înțeles cine este Iisus?

Pe măsură ce continuau să se întâlnească cu teamă și pe furiș, alții au început să-i prigonească în același fel în care Hristos fusese prigonit. Cel mai faimos dintre persecutori era, desigur, Saul, cel care avea să devină Apostolul Pavel. Cartea Faptele Apostolilor descrie fe-